

2.

IZGRADNJA PRAVOSLAVNE CRKVE U GLINI POČETKOM 60-IH GODINA 20. VEKA¹

Radmila Radić

UDK: 726:271.22(497.5 Glina)

Kategorizacija: Pregledni rad

Sažetak ► Prilog se bavi procesom izgradnje pravoslavne crkve u Glini s početka 60-ih godina 20. veka i problemima koji su se javljali na relaciji između Srpske pravoslavne crkve, organa vlasti i partijskih struktura, kako na saveznom, tako i na republičkom i lokalnom nivou u NR/SR Hrvatskoj. Baziran je na arhivskoj građi državne provenijencije i štampi.

Summary ► This contribution looks at the process of (re-)building the Orthodox Church in Glin in the early 1960s and problems that appeared in relations between the Serb Orthodox church, government bodies, and party structures at the federal, republic, and local levels, within the People's Republic/Socialist Republic of Croatia. It draws mainly upon government archival materials and the press.

Ključne riječi ► Glina, Srpska pravoslavna crkva, Gornjo-karlovačka eparhija, NR/SR Hrvatska, episkop Simeon (Zloković), obnova i izgradnja crkava

Key words ► Glin, Serbian Orthodox Church, the Eparchy of upper Karlovac, the People's Republic/Socialist Republic of Croatia, Bishop Simeon (Zloković), renovating and (re-)building churches.

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.35>

Na teritoriji NR/SR Hrvatske početkom 60-ih godina 20. veka nalazile su se četiri eparhije Srpske pravoslavne crkve (zagrebačka, slavonska, gornjokarlovačka i dalmatinska) i delovi eparhija sremske, bačke i mostarske. Pred rat 1941. na teritoriji buduće Narodne/Socijalističke Republike Hrvatske, Srpska pravoslavna crkva (SPC) je imala preko 500 crkava, bogomolja i manastira, četiri episkopa i oko 360 sveštenika. Početkom 1960-ih godina u NR Hrvatskoj bio je jedan mitropolit i tri episkopa (zagrebački mitropolit Dama-

skin, slavonski episkop Emilijan, gornjokarlovački episkop Simeon i dalmatinski episkop Stefan), 162 sveštenika (od čega 43 penzionera), devet kaluđera, 49 bogoslova na školovanju u NR Srbiji i 453 crkvena odbora sa 1.669 članova.² Marta 1960. bilo je 282 parohije (123 popunjene, 159 praznih), 393 crkava (260 upotrebljivih i 133 van upotrebe) i sedam manastira. Od 1945. do 1960. na području NR Hrvatske, SPC je popravila oko 90 crkvenih objekata i za to potrošila 52 miliona dinara, od čega su republički organi izdvojili devet miliona dinara a ostatak je obezbedila SPC. Sredstva za opravku crkava dobavljana su uglavnom od prodaje crkvene zemlje i šume, pomoći iz inostranstva i priloga vernika, i pored niza teškoća vezanih za zabranu prikupljanja dobrovoljnih priloga. Radovi na crkvama obavljani su uglavnom bez građevinske dozvole, ili se na dozvolu čekalo, kao u slučaju crkve u Dalju i čitavih osam godina.³

U izveštaju za zasedanje Sabora 1953. godine, episkop gornjokarlovačke eparhije Simeon (Zloković) je pisao da u 43 sreza, odnosno namesništva u Hrvatskoj nema nikakvog verskog života niti je moguće postaviti sveštenika da bi se obnovio verski život. U mnogim srezovima nije bilo ni jedne cele crkve već su se obredi obavljali na crkvištima. Česta su bila vređanja, kažnjavanja sveštenika, miniranja crkvenih zdanja, proterivanja sveštenika, krađe zvona, paljenja i rušenja crkava, ometanja rada sveštenika, uzurpacije imovine, pritisci na decu da napuste bogoslovije i sl. Tajno krštavanje dece po manastirima bilo je opšta pojava. Stanje u materijalnom pogledu je takođe bilo kritično.⁴ Isti episkop je kao administrator dalmatinske eparhije izveštavao 1953. da se verski život sporo obnavlja, da ima malo aktivnih sveštenika i da se radi uglavnom o starijim ljudima. Monaha nije uopšte bilo. Materijalno stanje eparhije je bilo loše. Eparhijski dom je bio još uvek zauzet od državnih organa.⁵ Mitropolit zagrebački Damaskin (Grdanički)

izveštavao je 1953. da u manastirima nema podmlatka kao i da nema dovoljno sveštenika. Žalio se i da su rasходи tri puta veći od prihoda. Najveći problem predstavljao je ipak odnos državnih organa na lokalnu, koji su napadali crkvu i ometali bogoslužnja. Prosvetni radnici su branili deci da odlaze na veronauku, mada su mnogi od njih krišom slavili slave.⁶

Desetak godina kasnije situacija se ipak donekle popravila. Mitropolit i episkopi su redovno kontaktirali sa organima vlasti i glavni problemi odnosili su se na rešavanje pitanja povratka crkvene imovine, opravke crkava porušenih u ratu (naročito na terenu Gornjokarlovačke eparhije), ispražnjenja parohijskih domova i sl. Sveštenici su se žalili na rešenja sudija i veća za prekršaje povodom krštenja dece po privatnim stanovima, na razrez poreza, rušenja krstova, demoliranje hramova, pretnje i uvrede, pritisak da napuste sveštenučku službu, uzurpaciju crkvene imovine, neadekvatan prostor za smeštaj, itd.⁷ Vremenom je bilo sve više sveštenika koji su se obraćali organima vlasti tražeći zaposlenje u državnoj službi. Episkop gornjokarlovački Simeon Zloković žalio se da je zbog postupaka organa vlasti onemogućen normalan rad crkve u njegovoj eparhiji (sveštenicima se prave smetnje u vršenju službe, sprečava se zidanje i opravka crkava – na pr. u Blatuši, itd).⁸ Episkop pakrački Emilijan, koga su državni organi smatrali lojalnim episkopom, spremnim na saradnju, takođe se žalio na postupke organa vlasti, na razne izgrede prema crkvi, maltretiranje sveštenika, eksproprijaciju crkvene zemlje, fizičke napade itd.⁹

Od 1956/7. godine SPC je sve oštrije isticala pitanje uslova verskog života i uopšte stanja SPC na teritoriji NR Hrvatske. Eparhija gornjokarlovačka uputila je januara 1956. predstavku povodom rušenja crkvene kuće u srezu Gospić, ali i zbog rušenja drugih verskih objekata na području eparhije. Eparhijski upravni odbor eparhije Gornjokarlovačke i sam episkop gornjokarlovački Simeon (Zloković) uputili su tokom 1956. godine nekoliko predavki Saveznoj komisiji za verske poslove (SKVP) u kojima su se žalili zbog rušenja crkvenih objekata, sprečavanja sveštenika u vršenju dužnosti, provala u crkvama i sl.¹⁰ Pored toga članovi i funkcioneri Udruženja sveštenika iz NR Hrvatske iznosili su na sednicama Saveza udruženja pravoslavnog sveštenstva, ali i u Saveznoj komisiji za verske poslove, podatke o teškom stanju verskih prilika, posebno u Gornjokarlovačkoj eparhiji. Predsednik SKVP Dobrovoje Radosavljević je povodom toga predložio da jedna delegacija Saveza

udruženja pravoslavnih sveštenika obiđe eparhije na teritoriji NR Hrvatske i upozna se sa tamošnjom situacijom u neposrednom kontaktu sa predstavnicima lokalnih vlasti, Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) i Saveza komunista (SK), ali i sveštenstvom. Predsednik Saveza, prota Milan Smiljanić, sekretar Ratko Jelić, predsednik Zemaljskog odbora udruženja NRH prota Milan Radeka i sekretar prota Ilija Ćuk, član Komisije za verska pitanja NRH, obišli su u periodu od 12. do 23. juna 1956. godine, Baniju, Liku, Kordun, Severnu Dalmaciju i delimično Bosansku Krajinu (29 centara – kotarskih narodnih odbora, opštinskih NO i mesnih ureda) i o tome podneli izveštaj SKVP.¹¹ U tom izveštaju pomenuto je i stanje u Glini i nepravilno držanje „rukovodećih organa narodne vlasti“ vezanih za pitanja vere i crkve. Sastanak u Glini je održan 12. juna 1956. i njemu su pored predsednika NOO-a (Narodni odbor okruga) Miloša Lončara i drugih organa vlasti, bili prisutni i sveštenik Nikola Diklić, paroh u Glini i sveštenik Boško Bogunović, paroh u Sisku. Predstavници vlasti su rekli tom prilikom da nema nikakvih problema, da su odnosi sa sveštenikom normalni i da ima samo nekoliko imovinskih pitanja koja su u postupku rešavanja. Međutim u nastavku izveštaja napominje se da je sveštenik Diklić po dolasku naišao na zapuštenu parohiju, obzirom da je prethodni sveštenik, Miloš Petrović napustio čin kada je stavljen pred alternativu da bira državnu ili sveštenučku službu. Kada je Diklić počeo da sređuje stanje u parohiji naišao je na niz prepreka i na društvenu izolaciju. To se odrazilo i na položaj njegovog deteta u osnovnoj školi. Imovinska pitanja vezana za crkvenu svojину rešavao je uglavnom sudskim putem.

Zaključeno je da se na području gornjokarlovačke eparhije može utvrditi postojanje čitave skale odnosa, od potpune saradnje i harmonije do „hladne korektnosti, manjih i većih smetnji i čak izjava da se ‘ne može garantovati ni lična bezbednost sveštenika‘“. Posebno su zanimljivi delovi izveštaja u kojima se iznose podaci i stavovi izneti na sastancima o tome kakav odnos treba da imaju „prvoborački“ krajevi prema sveštenicima i crkvi, tj. da prvoborački krajevi ne bi trebali da imaju sveštenike, da u crkvama gde se klalo i spaljivalo nema mesta sveštenicima ni bogoslužnju i da je molitva za mrtve vredanje njihove uspomene i živih rođaka ili potomaka. Kod rešavanja imovinskih pitanja posezali su se argumenti da se radi o napuštenim dobrima koja nikome ne pripadaju ili da je crkvena imovina opštenarodno dobro, a bilo je i pojava brisanja postojećih crkava iz ur-

banističkih planova pojedinih mesta. Konstatovano je postojanje napetosti izazvane delom postupcima nekih „aktivista, onih koji ne pokazuju dovoljno umešnosti da se koriste svojim pravom agitacije protiv crkve i religije, pa to čine van ideološkog fronta, merama pretnje i presije, a ponekad, kako pokazuju poznati primeri, i merama nasilja i materijalnog štetočinstva.“ Delom je napetost dolazila i od „prezanja vernika pred represalijama“ i njihovom nemogućnošću da „razlikuju pitanja zadovoljavanja verskih potreba od pitanja šovinizma, bratstva i jedinstva, prvoboraštva“. Usled takve napetosti koja „postoji latentno, kao stanje, spolja prividno mirno“, „kriomice“ se odlazi na vršenje verskih obreda a ponegde takva zategnutost izbija i akutno, ukoliko se neki vernik zainati da ostvari svoja prava.

Na sednici SKVP decembra 1956. konstatovano je da je stanje SPC u NR Hrvatskoj teško i da treba preduzeti nešto da se ono popravi. Februara 1957. na savetovanju u SKVP bila je doneta odluka da Verska komisija NR Hrvatske popravi prilike SPC u ovoj republici, da se izađe u susret molbama koje su se zasnivale na zakonima i da se spreče ispadi protiv crkve. U redovima pravoslavnog sveštenstva, pa čak i članova Udruženja sveštenika, širilo se mišljenje da je SPC u NRH u „maćuhinskom položaju“. Problem ipak time nije bio rešen jer se ispostavilo da se ova odluka ne poštuje i da se nastavlja sa starom praksom.¹² Sam episkop Simeon i njegovi pratioci bili su napadnuti avgusta 1957. u jednom selu u okolini Gospića.

Predsednik Komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske, Stjepan Iveković, primio je početkom septembra 1960. episkopa gornjokarlovackog Simeona¹³ koji je pokrenuo pitanje izgradnje crkava u Gospiću i Glini. Insistirao je da se dozvoli gradnja crkve u Glini na mestu gde se ona ranije nalazila, rekavši da bi se izgradnjom crkve prestalo sa sećanjem na zločin koji je izvršen u toku rata. Iveković je bio suprotnog mišljenja, smatrajući da bi izgradnja crkve na istom mestu dovela do stvaranja nezdravih odnosa i podsećanja na zločin. Dodao je da bi na tom mestu trebalo da se izgradi spomenik a da se za crkvu odredi druga lokacija.¹⁴

Na sednici Komisije za verska pitanja NR Hrvatske, 10. decembra 1960. jedna od tačaka dnevnog reda bila je: „Neki problemi pravoslavnih crkava na području Banije, Like i Korduna“. Član Komisije, Ilija Nedić, na osnovu prethodno donetih zaključaka obišao je teritoriju Banije, Like, Korduna i Gorskog kotara i snimio stanje svih crkvenih objekata i parohijskih domova.

Informisao je Komisiju da je na području gornjokarlovacke eparhije pre rata bilo 180 crkava i 126 parohijskih domova, a da je na dan 1. decembra 1960. godine u upotrebi bilo 50 crkava i 31 parohijski dom. Pre rata bilo je 130 popunjenih parohija, a početkom 60-ih na parohijama je bilo 27 sveštenika od čega su šestorica bila u penziji. NO kotara i opština tražili su od predstavnika SPC da se ostaci zidina uklone, konzerviraju ili poprave, a pored toga urbanističkim planovima je bilo predviđeno da se na pojedinim mestima, gde su se nalazili ostaci crkvenih objekata ili prazna crkvišta, izgrade privredni objekti, radi čega je dolazilo do čestih sporova. Episkop Simeon je nastojao da sva ova mesta sačuva ali nije imao dovoljno finansijskih sredstava za obnovu i često se obraćao Komisiji i NO kotara, tražeći da se problem reši. U izveštaju sa sednice predlagalo se da se ruševine crkava i parohijskih domova uklone, da se u nekim mestima sa mešovitim stanovništvom ne dozvoli obnova crkava, ali se i konstatovalo da su stanovnici sa područja Like manje zainteresovani za obnovu crkava od onih sa Banije.¹⁵

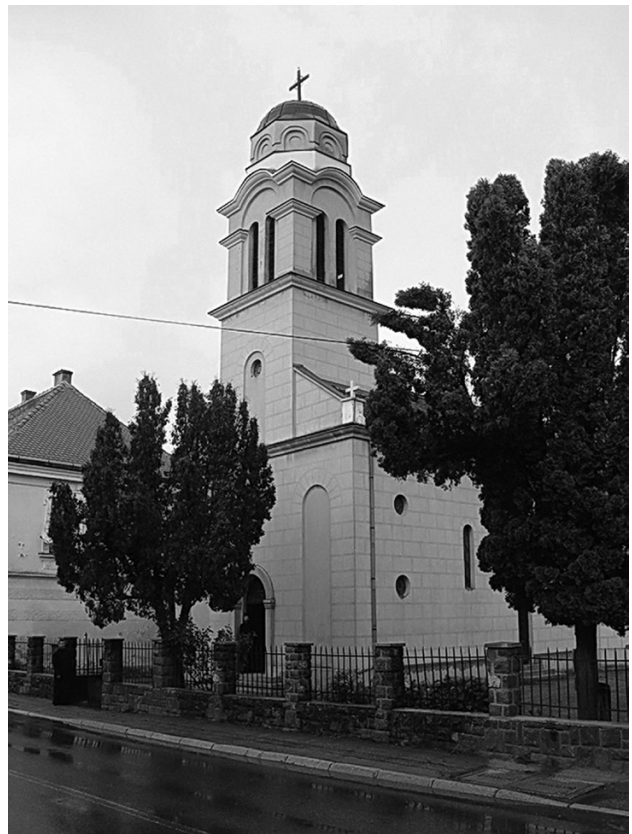
Stalan problem SPC predstavljalo je popunjavanje upražnjenih parohija, a dolazak novih bogoslova pokretao je pitanje ispražnjenja parohijskih domova, obnovu crkava, održavanje bogoslužjenja i sl. Sabor SPC je na zasedanju 1961. doneo odluku da se zamole nadležni organi da se oštećeni hramovi ne ruše, već da se zaštite i obnove.

Predsednik Narodnog odbora kotara Sisak, Dragutin Desput, primio je 18. avgusta 1961. episkopa Simeona u pratnji sekretara eparhije Maneta Lazića i paroha Nikole Diklića iz Gline i Boška Bogunovića iz Siska. Između ostalog pokrenuto je i pitanje srušenih crkvenih objekata koji su zbog svog stanja predstavljali opasnost za građanstvo. Episkop je zatražio da se izda građevinska dozvola za gradnju crkve u Glini što im je obećano.¹⁶ Mesec dana kasnije, 15. septembra 1961. episkop Simeon je vodio razgovor u NO opštine Glina sa Zlatkom Fridom, sekretarom Komisije za vjerska pitanja NRH, kome su prisustvovali i Miško Gec, predsednik Komisije za vjerska pitanja NOK Sisak, predsednik i sekretar NOO Glina i predstavnik SSRN Glina.¹⁷ Dogovoreno je da se građevinska dozvola za gradnju crkve izda posle udovoljenja zakonskih propisa, što je podrazumevalo: reviziju projekta gradnje od strane nadležnog organa Narodnog odbora kotara Sisak; da eparhija obezbedi stan za stanara koji se nalazio u susednoj zgradi do mesta gde je trebalo ograditi crkvu i da eparhija deponuje

određenu sumu novca u Narodnoj banci, kao garanciju za izgradnju crkve. Posle ispunjenja ovih zahteva obećano mu je da će NOO Glina izdati građevinsku dozvolu. Istaknuto je da bi mogle da nastupe izvesne štetne posledice ukoliko bi se izgradnja crkve povezivala sa bivšom zapaljenom crkvom, kao i na povezivanja priče oko traženja temelja, zvona, pločica i nekih drugih predmeta iz stare glinske crkve. Episkop je osudio ova govorkanja podvlačeći da to nije njegov stav, niti stav crkve, te da oni neće tražiti ništa od stare crkve. Predstavicima SPC je ukazano na štetnost eventualnog oživljavanja šovinističkih i drugih političkih razmirica koje bi bile povezane sa gradnjom crkve. Episkop je obećao da neće povezivati gradnju crkve sa starom i da neće tražiti bilo kakve ostatke stare crkve, ako nekoga to interesuje neka traži preko vlasti, a ako se i pronađu neki predmeti da se pohrane u muzej. Uoči ovih razgovora na ogradi oko prostora u kome je bila predviđena gradnja napisana je parola: „Nećemo gradnju crkve, crkva ili tamnica za nas je jedno te isto.“ Za sastanak sa episkopom Simeonom znao je samo manji broj ljudi iz opštinskog rukovodstva. Po izjavama opštinskog rukovodstva Gline jedna grupa starih boraca koja je živela u Glini i van nje, protivila se gradnji crkve i pretila da će ometati njenu izgradnju.¹⁸ Polovinom oktobra iste godine, episkop Simeon se žalio Branku Kosanoviću, službeniku Republičke komisije za vjerska pitanja NRH (RKVP) na odnos nekih funkcionera iz Gline koji su par puta pretili parohu Dikliću.¹⁹

Ipak, prema poverljivim informacijama Republičke komisije za vjerska pitanja NR Hrvatske, tokom 1961. je postignut dogovor da eparhija dobije lokaciju za gradnju crkve u jednoj sporednoj susjednoj ulici u Glini a da se na mestu bivše crkve napravi park i spomenik palim borcima NOR-a. Prema istoj informaciji sa tim su se saglasile i Republička komisija i Kotarska komisija za vjerska pitanja.²⁰

Episkop Simeon je 17. novembra 1961. imao razgovor i sa predsednikom Savezne komisije za verska pitanja Dobrivojem Radosavljevićem. Obavestio je predsednika da je staro crkvište sa ostacima zidova gde su se povremeno obavljala bogoslužjenja nacionalizovano; da je eparhija molila rešenje za lokaciju nove crkve i da je na intervenciju RKVP NRH izdato rešenje o lokaciji, prema kojem je nova crkva trebalo da se gradi u dvorištu parohijskog doma. Pošto je dobijeno rešenje o lokaciji preduzeti su koraci da se izradi projekat koji je NO kotara Sisak odobrio. Dogovoreni su detalji o vremenu i tempu izgradnje ali u međuvremenu su lokalni

Sl. 1. Nova pravoslavna crkva u Glini, posvećena 1962.

organi počeli da prave smetnje i da vrše pritisak na sveštenika, tako da građevinska dozvola još uvek nije bila izdata. Pravljeni su smetnje i oko iseljenja stanarke iz magacina na crkvištu koje je trebalo da se ruši.

Predstavnici SKVP konstatovali su juna 1962. da se oseća ofanziva SPC na materijalno-finansijskom planu kod eparhija u Hrvatskoj, kako u vidu konkretnih traženja, tako i u pogledu denacionalizacije. Bez obzira na rešenja koja su doneta, episkopi su se stalno žalili i tražili intervencije iz Beograda. Episkop Emilijan se čak žalio kako se mitropolitu Damaskinu daju veća sredstva nego njemu, a mitropolit Damaskin se dogovorio sa predsednikom RKVP NRH jedno, a potom se žalio SKVP i tražio da se zahtev proširi. SPC je u Hrvatskoj tražila da se obezbedi izdržavanje sveštenika, sve više je isticala hrvatstvo i Rimokatolička crkva (RKC) kao nešto suprotno srpstvu i SPC. Govorili su o tome kako se nalaze u mnogo težoj situaciji nego u Srbiji, itd. Poseban problem predstavljalo je ustaničko područje. SPC je na račun porušenih hramova tokom rata stalno postavljala nove zahteve, a to je ponekad dovodilo do sukoba kao u Budačkom.²¹ Gornjokarlovačka eparhija je tražila denacionalizaciju eparhijskog dvora u Plaškom, vraćanje pa-

Sl. 2. Ambijentalni snimak nove pravoslavne crkve u Glini. U pozadini je rimokatolička crkva Sv. Ivana Nepomuka, koja je srušena 1991. godine.

rohijskog doma u Kosinji i Ličkoj Jasenici, opravku crkve u Slunju i lokaciju i građevinsku dozvolu i za gradnju crkve u Glini. Sa episkopom Simeonom Zlokovićem nastao je spor oko izgradnje crkve u Donjem Budačkom. Naime, NOO Krnjak je izvršio eksproprijaciju crkvišta sa ostacima zidina u ratu porušene pravoslavne crkve u Krnjaku i na tom mestu sagradio školu. Sa ovom odlukom bile su upoznate i saglasne i republička i Savezna komisija za verske poslove. Episkopu Simeonu je isplaćen odgovarajući iznos nadoknade posle čega je on zatražio lokaciju kako bi započeo sa izgradnjom crkve u D. Budačkom. U međuvremenu među meštanima je počela akcija prikupljanja potpisa protiv gradnje crkve. U Budačkom je pre toga samo šest kuća odbijalo svećenje vodicom, a kada se povelu akcija oko gradnje crkve, svi su odjednom bili protiv toga. Aktivnosti su vodili penzionisani oficiri.²² Episkop se žalio i na kraju je Narodni odbor kotara Karlovac odredio lokaciju i izdao građevinsku dozvolu.

Konačno, maja 1962. počela je i gradnja crkve u Glini i 21. septembra 1963. je bilo održano osvećenje. U bese-

di prilikom osvećenja episkop je između ostalog rekao: „Ova crkva nije prkos-crkva. Ona je plod ljubavi i odatnosti svojoj vjeri i Crkvi. U ovoj crkvi propovedaće se najsvetija načela nauke Hristove: ljubav, mir i dobra volja među ljudima, među braćom, među svim narodima svijeta, djeci istog Oca nebeskog. U njoj ćemo se moliti Bogu za sve nas, za domove vaše, za djecu vašu, za napredak i blagostanje otadžbine naše i za dobro svih ljudi u svem svijetu Božijem.“ Govorio je i o „ljepoti raznovrsnosti kod ljudi, naroda i vjera“ i potrebi trpeljivosti.²³

Crkva je bila završena zahvaljujući pre svega novčanim priložima iseljenika. Odbor za sakupljanje pomoći bio je formiran 1958. godine, a akcija je vođena uglavnom među iseljenicima u SAD i Kanadi koji su poticali sa područja Like, Korduna i Banije. Dok su iz redova slovenačke i hrvatske emigracije svake godine dolazili u Jugoslaviju brojni posetioci, iz redova srpske emigracije su bili retki. Srpske emigrantske i iseljeničke organizacije u SAD i Kanadi (Srpska narodna odbrana – SNO, Petar Bulat) godinama su vodile oštru borbu protiv poseta Jugoslaviji i kontakta sa jugoslovenskim predstavništvima u inostranstvu. Svako putovanje u zemlju bilo je oštro osuđivano. Posete pojedinaca su označavane kao „izdaja srpstva“ a oni proglašavani „komunističkim agentima.“ Bilo je slučajeva da je emigracija denuncirala takve ljude američkim i kanadskim vlastima. Osvećenje crkve u Glini pružilo je međutim mogućnost da prvi put posle rata Jugoslaviju poseti veća grupa srpskih emigranata. Državni organi su blagonaklono gledali na ovaj dolazak jer je SNO u Kanadi od početka podržavala Patrijaršiju u sukobu koji se 1963. godine otvorio sa episkopom američko-kanadskim Dionisijem Milivojevićem. Pošto je trebalo da se sprovedu odluke Sabora i Sinoda SPC na teritoriji Kanade i SAD u vezi ovog sukoba, poseta je trebala da doprinese povećanju broja pristalica jedinstva u SPC i Dionisijevih protivnika. Generalni konzulat u Torontu je video pogodnu priliku da se na taj način ubrzaju nastali procesi u iseljeništvu i smatrao je da će to doprijeti pasivizaciji srpske emigracije.²⁴

Putovanje je organizovao Odbor za podizanje spomen crkve u Glini a ne SNO, ali je Bulatov list *Glas kanadskih Srba* iz Vindzora, objavio oglas o putovanju, što se u Jugoslaviji smatralo pozitivnim znakom. Pored toga u samom Odboru je bilo istaknutih članova Glavnog odbora SNO. Generalni konzulat u Torontu je procenjivao dolazak oko 500 ljudi od kojih je većina imala rodbinu u zemlji. Pretpostavljalo se da će doći istaknuti i uticajni iseljenici kao potpredsednik SNO Marko Čelar, predsed-

nik crkveno-školske opštine u Vindzoru, Đorđe Vujčić i dr. Poseta je trebala da dovede i do razmimoilaženja između pojedinih rukovodećih emigranata. Nisu međutim zaboravljani ni negativni aspekti posete kao što su neki navodi iz oglasa *Glasa kanadskih Srba*: „celokupnom rodoljubivom srpstvu, a naročito braći i sestrama iz Banije, Korduna i Like“... „Poklonite se nevinim ustaškim žrtvama koje svoje živote položile za Srpstvo i za pravoslavlje. Obidite svoje mile i drage. Pođite na veliko srpsko slavlje“. Državni organi su posebno skretali pažnju da se vodi računa i da se preduzmu mere kod grupe koja će doći da se spreče eventualni negativni aspekti i u tom smislu je trebalo da se angažuju lica iz Matice, SPC i drugih organa kao i srodnici i prijatelji lica koja dolaze. Ovaj problem je razmatran i na užem sastanku Saveta za pitanja iseljenika SIV-a, 31. maja 1963.²⁵ Na kraju je došlo 139 iseljenika.²⁶ Oni su po dolasku u Beograd posetili i patrijarha Germana.²⁷ Dionisije Milivojević je kasnije kritikovao gornjokarlovačkog vladiku Simeona Zlokovića što prilikom osvećenja crkve u Glini nije nijednom rečju pomenuo ustaške zločine nad Srbima.²⁸

ZAKLJUČAK

Od 1945. do 1960. proces obnove porušenih i oštećenih objekata Srpske pravoslavne crkve i izgradnje novih, na području NR Hrvatske, tekao je sporo i tamošnji episkopi su neprekidno podnosili zahteve saveznim i republičkim organima tražeći da se ova pitanja rešavaju brže i efikasnije. Sredstva za obnovu i izgradnju crkvenih objekata prikupljana su prodajom crkvene zemlje i šume, prilozima iz inostranstva a tek manjim delom uz pomoć republičkih organa. Na području gornjokarlovačke eparhije u periodu između 1951. i 1963. bile su izgrađene tri nove crkve od kojih je jedna bila i crkva u Glini 1963. Gornjokarlovačka eparhija je dostavila zahteve za odobrenje lokacije i građevinsku dozvolu za gradnju crkve 1960. Državni organi su uspeli da nagovore episkopa Simeona da odustane od gradnje crkve na mestu bivše glinske crkve, koja je srušena tokom Drugog svetskog rata, pa je eparhija dobila lokaciju u jednoj sporednoj uli-

ci u Glini. Septembra 1961. u NOO Glina bio je održan razgovor sa episkopom Smeonom u vezi traženja dozvole za gradnju crkve i tom prilikom mu je skrenuta pažnja na štetnost eventualnog oživljavanja šovinističkih i drugih političkih razmirica koje bi se pojavile u vezi izgradnje crkve. Episkop je obećao da neće povezivati gradnju nove crkve sa starom i da neće tražiti bilo kakve ostatke od stare crkve (zvona, kamen temeljac i sl). Međutim, dan pre tog razgovora, na lokaciji predviđenoj za izgradnju crkve pojavile su se parole uperene protiv gradnje a prema izjavama opštinskog rukovodstva Gline, glavni protivnici bili su grupa starih boraca koja je živela u Glini i van nje. Crkva je ipak počela da se gradi maja 1962. i bila je završena uglavnom zahvaljujući novčanim prilozima iseljenika. Odbor za sakupljanje pomoći formiran je 1958. a akcija je vođena uglavnom među iseljenicima sa područja Like, Korduna i Banije. Osvećenje pravoslavne crkve u Glini održano je 21. 9. 1963. Intervencija u pravcu sprečavanja osvećenja bilo je sa raznih strana, najviše iz mesnog rukovodstva SK u Glini, ali spor je konačno rešen u Centralnom komitetu SK. Manifestacija je prošla bez incidenata i ispada. Osvećenju je prisustvovala i grupa od 139 iseljenika iz SAD i Kanade i to je bila prva poseta veće grupe emigranata Jugoslaviji posle rata. Obzirom da je u to vreme došlo do raskola u SPC i raščinjavanja episkopa američko-kanadskog Dionisija Milivojevića i da su srpske emigrantske i iseljeničke organizacije u SAD i Kanadi godinama vodile oštru borbu protiv poseta Jugoslaviji i kontakta sa jugoslovenskim predstavništvima u inostranstvu, državni organi su blagonaklono gledali na ovaj dolazak jer je SNO u Kanadi od početka podržavala Patrijaršiju i bila protiv raskolnika. Osim toga smatralo se da će ova grupna poseta, imati pozitivni uticaj na procese u srpskoj emigraciji. Organizaciju putovanja preuzeo je Odbor za podizanje crkve u Glini, ali je *Glas kanadskih Srba* doneo oglas o putovanju, a i u samom Odboru je bilo istaknutih članova Glavnog odbora SNO. Dionisije Milivojević će godinu dana kasnije kritikovati u *Kanadskom Srbobranu* vladiku Simeona Zlokovića što prilikom osvećenja crkve u Glini nije nijednom rečju pomenuo ustaške zločine nad Srbima.

¹ Članak je baziran, sa neznatnim izmenama i dopunama, na knjizi: Р. РАДИЋ, *Држава и верске заједнице 1945–1970*, I-II, Београд 2002.

² Архив Југославије, Савезна комисија за верске послове (СКВП), Информација Републичке комисије за вјерска пита-

ња NRH о неким актуелним питањима у СРС, 144-43-395 и 48-400.

³ АЈ, СКВП, Преглед станја црквених објеката СРС на територији NRH од ослобођења до 1957. године, 144-22-258, као и 144-79-366, 144-97-634.

- ⁴ *Zasedanje Arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve (31.-V di 20-VI 1954 g.)*, Beograd, Državni sekretarijat za unutrašnje poslove FNRJ, Uprava Državne bezbednosti, II odeljenje, 1954, str. 244–254.
- ⁵ *Zasedanje Arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve (31.-V di 20-VI 1954 g.)*, str. 254–256.
- ⁶ *Zasedanje Arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve (31.-V di 20-VI 1954 g.)*, str. 204–206.
- ⁷ AJ, SKVP, Sednica Republičke komisije za verska pitanja NR Hrvatske 31. 3. 1960, 144-43-395.
- ⁸ Aktom Sinoda SPC br. 127 od 25. 1. 1956. dostavljena je SKVP kopija žalbe episkopa gornjokarlovačkog Simeona povodom rušenja crkava u njegovoj eparhiji (Gračac, Srb, Gospić, Svrčakovo Selo) i nezakonitoj prodaji crkvenog zemljišta. AJ, SKVP, 144-18-233.
- ⁹ AJ, SKVP, 144-23-277 i 26-280.
- ¹⁰ AJ, SKVP, 144-17-232 i 18-233.
- ¹¹ AJ, SKVP, 144-19-244.
- ¹² AJ, SKVP, Podaci sa terena u vezi izveštaja o stanju u verskom pogledu i položaju pravoslavnih sveštenika na teritorijalnom području Udruženja pravoslavnih sveštenika NR Hrvatske, 144-10-178, 15-223, 22-258, 18-233.
- ¹³ Episkop Simeon (Ljubomir Zloković) rođen je 7. aprila 1911. u Bijeloj, Boka Kotorska. Posle završene osnovne škole u Bijeloj, završava gimnaziju u Herceg-Novom, Bogosloviju na Cetinju i Bogoslovski fakultet u Beogradu 1938. Do početka Drugog svetskog rata u Berlinu studira filozofiju i bogoslovske nauke. Zamonašio se 1940. u manastiru Rakovici. Radi kao suplent u gimnazijama u Jagodini i Beogradu a posle položenog profesorskog ispita kao veroučitelj u Trećoj muškoj gimnaziji i Drugoj trgovačkoj akademiji u Beogradu. Od 1949. radi na organizovanju Bogoslovije Sv. Save u manastiru Rakovici. Bio je i duhovnik crkve Ružice na Kalemegdanu. Na dužnosti Rektora Bogoslovije Sv. Save ostao je do 1951. kada ga je Sabor SPC izabrao za episkopa eparhije gornjokarlovačke gde ostaje sve do smrti 28. novembra 1990. u Karlovcu. Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд ; Крагујевац ; Подгорица 1996, стр. 455–456.
- ¹⁴ AJ, SKVP, Informacija za članove SKVP, avgust-septembar 1960, 144-50-402-406; Zabeleška o razgovoru Simeona Zlokovića episkopa gornjokarlovačkog sa Iveković Stjepanom predsednikom Komisije za vjerska pitanja NRH, 1. 9. 1960, 144-50-413.
- ¹⁵ Analizom je bilo obuhvaćeno područje kotarskih narodnih odbora: Karlovac, Sisak (bez grada), Gospić, Ogulin, Rijeka i Pula. Stanje na područjima pojedinih kotara je bilo sledeće: Karlovac (38 crkava od čega sedam u upotrebi i 30 parohijskih domova od čega tri u upotrebi, osam adaptiranih u korist raznih privrednih organizacija i ustanova i 19 u ruševinama); Sisak (52 crkve i 33 parohijska doma); Gospić (65 crkava od čega 12 u upotrebi, pet adaptiranih za druge potrebe i 48 u ruševinama i 45 parohijskih domova od čega šest u upotrebi, 21 adaptiran u druge svrhe i 18 srušenih); Ogulin (18 crkava od čega devet u upotrebi i devet srušenih i 14 parohijskih domova od čega je crkva koristila četiri, šest je bilo u ruševinama a četiri adaptirana u druge svrhe); Rijeka (4 i 2, tri crkve i dva parohijska doma su bila u upotrebi i samo je jedna crkva srušena u toku rata); Pula (2 od čega je jedna bila u upotrebi a druga demolirana i jedan parohijski dom u upotrebi). Ukupno je na dan 1. decembra 1960. prema izveštaju Komisije za vjerska pitanja Hrvatske bilo crkava: u upotrebi 50, demolirano 24, ostaci zidina 59, urušene do temelja (prazno crkvište) 39, adaptirani ili izgrađeni objekti od strane privrednih organizacija ili ustanova 8; parohijskih domova: u upotrebi 31, demolirani 2, ostaci zidina 13, potpuno urušeni 43, adaptirano za druge potrebe 37. AJ, SKVP, Informacija za članove SKVP, Str. Pov. 7; Zapisnik sa sednice Komisije za vjerska pitanja NRH održane 10. 12. 1960, 144-46-398, 50-403, 52-442.
- ¹⁶ AJ, SKVP, Prijem episkopa Simeona kod predsednika NOK Sisak, Dragutina Desputa, 18. 8. 1961, 144-54-444.
- ¹⁷ AJ, SKVP, Zabeleška o razgovoru sa episkopom Simeonom u NO općine Glina, 15. 9. 1961, 144-54-444.
- ¹⁸ AJ, SKVP, 144-52-442.
- ¹⁹ AJ, SKVP, Zabeleška o razgovoru Kosanović Branka, službenika RK za vjerska pitanja NRH, sa Zloković Simeonom episkopom gornjo-karlovačkim, 15. 10. 1961, 144-54-444.
- ²⁰ AJ, SKVP, 144-52, Komisija za vjerska pitanja NR Hrvatske, Informacija br. 6, Pov. 157/61.
- ²¹ AJ, SKVP, Zapisnik sa sednice SKVP od 27. 6. 1962. godine, 144-60-486.
- ²² U mnogim delovima Hrvatske i BiH bilo je sličnih pojava da su penzionisani oficiri bili najžešći protivnici gradnje crkava, naročito u ustaničkim krajevima. AJ, SKVP, Zapisnik sa sednice SKVP 15. 6. 1961, 144-53-443.
- ²³ *Vesnik*, br. 344, 3. 10. 1963.
- ²⁴ Najveći otpor oko podizanja i osvećenja crkve u Glini pružilo je mesno rukovodstvo, tj. Saveza komunista u Glini. Intervencija u pravcu sprečavanja ove manifestacije bilo je sa raznih strana, ali je konačan spor rešen u Centralnom komitetu SK. Manifestacija je prošla bez incidenata i ispada. AJ, SKVP, 144-66-523, 144-67-524 i 144-71-530.
- ²⁵ AJ, SKVP, 144-66, Pov. Br. 285/1-63, Osvećenje crkve u Glini, 21. 9. 1963.
- ²⁶ Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, br. 3494/63, 21. 6. 1963. poslao je informaciju Saveznom izvršnom veću (SKVP) da je Generalni konzulat u Torontu obavestio da će Srbi iz SNO-a doći polovinom

septembra i da će ostati mesec dana. Do tada ih se bilo prijavilo oko 200 iz SAD i Kanade. Vođa puta je prema ovoj informaciji trebalo da bude Marko Čelar, Banijac, stariji iseljenik.

²⁷ *Oslobođenje*, 19. 9. 1963, *Politika*, 21. 9. 1963.

²⁸ „Quo vadis? Ili odstupanje od svetosavlja“, *Kanadski Sloboran*, Hamilton 20. 8. 1964.